02

විශ්වවිද්‍යාලයීය අධ්‍යාපනය හා බෞද්ධ පුනර්ජීවනය

ආචාර්ය සිථු තිං අවුං

ශ්‍රී ලංකා විද්‍යෝදය විශ්වවිද්‍යාලය මගින් පිරිනමන ලද ශාස්ත්‍රසූරි උපාධිය හේතු කොට ගෙන මේ අවස්ථාවේදී මම අසීමිත ප්‍රීතියකට පත්ව සිටිමි. ගරු අග්‍රාණ්ඩුකාරතුමාගේ අතින් ම එම උපාධිය ලැබීමෙන් හා අද දින මහා සංඝරත්නයෙන් ද රාජ්‍ය පරිපාලකයන් ගෙන් ද සම්භාවනීය උතුමන්ගෙන් ද ශ්‍රේෂ්ඨ විද්වතුන්ගෙන් හා ශිෂ්‍යගණයා ගෙන් ද සමන්විත මෙම සම්භාවනීය උත්සව සභාව ඇමතීමේ භාග්‍යය හිමි වීමෙන් මාගේ ඒ ප්‍රීතිය ද්විගුණ වේ.

ශ්‍රී ලංකා රාජ්‍යය සමග අවුරුදු දෙදහසකට අධික කාලයක් ඉතා කිට්ටු සම්බන්ධයක් ඇති රටක නියෝජිතයෙකු වශයෙන් ඔබ අතරෙහි පෙනී සිටීමේ ගෞරවය ද ලැබීම මට මහත් ආඩම්බරයකි. දෙරටට ම පොදු වූ ශ්‍රේෂ්ඨ ආගමක් ද සංස්කෘතියක් ද තිබීම අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයට බෙහෙවින් හේතු විය. ලංකාව සහ බුරුමය යන දෙරටෙහි පිහිටීම අනුව ප්‍රචණ්ඩ සමුද්‍රයකින් වෙන් වී තිබුන ද, බෞද්ධාගමත් බෞද්ධ අධ්‍යාපන සම්ප්‍රදායත් හිතමිත්‍ර දෙරට සම්බන්ධ කරන රනින් හා රිදියෙන් කළ සේතුවක් වැන්න. නැතහොත් ඈත අතීතයෙහි පටන් දෙරට අතරෙහි වූ සමුද්‍රය තරණය කිරීමට උපයෝගී කරගත් පටපිළියෙන් කළ රුවලක් නැංවූ ධවල නෞකාවක් වැන්න.

පවුලේ ඉතිහාසය අනුව මාගේ පරම්පරාවට නෑ සබඳකම් ඇති අයෙක් බුරුම අධිරාජයාගේ නියෝජිතයෙකු වශයෙන් දොළොස්වන සියවස පමණේ දී හීලෑ කරන ලද ඇතුන් තුන්දෙනෙකු-ගෙන් යුත් පරිත්‍යාගයක් ද රැගෙන මෙම දිවයිනට පැමිණ තිබේ. එසේ ම දහතුන්වන සියවස පමණේ දී නිර්මල බුදු දහම සොයා ආ මාගේ මුත්තනු කෙනෙක් මෙහි ම පැවිදි උපසම්පදා ලැබ ඔබ මහා සංඝයා වහන්සේ කෙරෙන් තෙවළා දහම් හැදෑරූ බව ද මෙහි ලා සඳහන් කරමි. එම වටිනා පාරම්පරික සිරිත ආරක්ෂා කිරීමක් වශයෙන් දෝ මම ද ඔබ හමුවට පැමිණියෙමි. මාගේ ඒ මුතුන්මිත්තන් මෙන් පුද පඬුරු වශයෙන් හස්තීන් නොගෙනාවත්, පැවිදි උපසම්පදා ලැබීමට තරම් වාසනා ශක්තියක් හා සුදුසුකමක් මට නැතිවුවත් අද දින මා ද මෙහි පැමිණියේ සත් සියවසකට පමණ ප්‍රථම ගරු මහා සංඝරත්නය විෂයෙහි ද ලාංකික විද්වතුන් කෙරෙහි හා සාමාන්‍ය ලක් ජනතාව කෙරෙහි ද භක්ත්‍යාදරපූර්වකව පැමිණ ඒ මාගේ දයාබර මුතුන් මිත්තන්ගේ අඩිපාරේ ගමන් කරමිනි.

බුරුම දේශ වැසියෙකු හෝ බෞද්ධයෙකු වශයෙන් පමණක් නොව තම තරුණ ජීවිතය උසස් බටහිර විශ්වවිද්‍යාලයවල ගතකොට ජීවිතයේ ස්වර්ණමය කාලය තම ජාතියේ අධ්‍යාපනය උදෙසා කැපකළ අයෙකු වශයෙන් අද සිට ඔබ විශ්වවිද්‍යාලයයේ උපාධිධරයෙකු වීමට ලැබීම මාගේ මහත් භාග්‍යයකි.

මෙම විශ්වවිද්‍යාලයයේ අධ්‍යාපනය වූකලී ඉතා උසස් සම්ප්‍රදායානුකූල බෞද්ධ අධ්‍යාපනයේ ද ඉතා පුළුල් බටහිර අධ්‍යාපන සම්ප්‍රදායයේ ද සම්මිශ්‍රණයෙකි. මෙම විශ්වවිද්‍යාලය අනාගතයේ දී, යුදබිය වලා පටලවලින් ද පරමාණු විෂ බෝම්බවලින් ද ජාත්‍යන්තර අවිශ්වාස බව හා වෛරයෙන් ද සාමාජික ආර්ථික වෙනස්වීම්වලින් ද අඳුරු වූ ලෝකයක මඟපෙන්වන ප්‍රදීපස්තම්භයක් බවට

පත්වෙනවා නො අනුමානය. අප ජීවත් වන මෙම යුගය දීප්තිමත් මනුෂ්‍ය ඉතිහාසයක විජයග්‍රාහී යුගයක් වුව ද එය නොඑක් දුක් දොම්නස් කම්කටොලුවලින් පිරී තිබේ.

දෙවන ලෝක සංග්‍රාමයෙන් පසු ලෝකයේ බොහෝ ජාතීහු තම වහල් බැමි සිඳ ස්වාධීනත්වය ලබා යටත් විජිතවාදය නැමැති බිහිසුණු සිහිනය අමතක කොට ආලෝකමත් උදෑසනක පහන් එළිය දුටහ. එහෙත් ස්වාධීනත්වය ලැබූ මෙම නව රාජ්‍යයන්හි මෙම ආලෝකමත් උදෑසන, සමාජ විප්ලව සහ ආර්ථික වෙනස්වීම් පසුපසින් ආ දුක් කරදර හේතුන් නිසා තවමත් ආලෝකමත් දවසකට පරිවර්තනය නොවීය. මේ යුගයෙහිම නවීන විද්‍යාව ලැබූ විශිෂ්ට දියුණුවේ හේතුවෙන් මිනිසා පරමාණුව පිළිබඳ රහස සොයා දැන ගත්තේය. එහෙත් එම පරමාණු බලය සුවච මෙහෙකරුවෙකුසේ මනුෂ්‍යයාගේ සේවය සඳහා පාලනය විය යුතුව තිබිය දී එය ම රොස් පරොස් පතාක යෝධයෙකුගේ විලාසයෙන් තම කෲරබලයෙන් හා න්‍යෂ්ටික විෂවායුවෙන් මුළු මිනිස් සංහතියම විනාශ කිරීමේ තත්ත්වයකට පත්ව තිබේ.

බෞද්ධ වූ අපට ද බුදුරජාණන් වහන්සේ සහ උන්වහන්සේගේ නිර්මල ධර්මය උසස් ලෙස සලකන අබෞද්ධ ජනතාවට ද දෙවන ලෝක සංග්‍රාමයෙන් පසුව ඇති වූ අවිනිශ්චිත බිහිසුණු අන්ධකාර තත්ත්වය දෙදහස් පන්සියයයේ බුද්ධ ජයන්තිය සමඟ උදා වූ බෞද්ධ පුනර්ජීවය නැමැති ආලෝකයෙන් පහ වී යාමට ඉඩ ඇති බව පෙනීම ලෝකාභිවෘද්ධිය පතන අප කාගේත් ඉමහත් සැනසිල්ලට හේතුවකි. මෙම පුනර්ජීවය විශේෂයෙන් අග්නිදිග ආසියානු රටවල පැහැදිලිව කැපී පෙනෙන බව ප්‍රකාශ කළ යුතුයි. බුද්ධ ධර්මයේ මූලික පදනම වූ මෙත්තා, කරුණා, උපෙක්ඛාදී ගුණයෙන් අවිද්‍යාන්ධකාරයෙන් වැසීගත් ලෝකයාට අවශ්‍යයෙන් ම හිමි විය යුතුයි.

යුරෝපා දේශයේ භෞතික වාදය තදින් බලපැවැත් වූ එකුන්විසිවන සියවසේ දී පවා ඉහත සඳහන් මෙත්තා කරුණාදී ගුණ සමුදායෙන් වශීකෘත බටහිර ප්‍රාඥයින්ගේ සිත් බුද්ධ ධර්මය කෙරෙහි යොමු වීම නොඉවසූ භෞතික වාදයේ පුරෝගාමියෙකු වූ ෆෙඩ්රික් නිට්ෂේ (Friedrich Nietzche) නමැති චින්තකයා ''නව බුද්ධ ධර්මයක තර්ජනයක් යුරෝපයට එල්ල වී තිබේ'' යයි රොසින් මෙන් ප්‍රකාශ කළේය.

විසි වෙනි සියවසේ ලොව පහළ වූ ශ්‍රේෂ්ඨතම චින්තකයා වූ බර්ට්‍රන්ඩ් රසල් නම් මහා දර්ශනවාදියා ''බටහිර දර්ශන වාදයේ ඉතිහාසය'' නමැති ග්‍රන්ථයේ නිට්ෂේ විසින් හඳුන්වනු ලැබූ බලය හා ශක්තිය පිළිබඳ මිථ්‍යා දර්ශනයත් බෞද්ධ දර්ශනයත් අතර ඇති විසමතාව විවේචනාත්මකව දක්වමින් මනඃකල්පිත බුද්ධ ස්වරයකින් මෙසේ ආමන්ත්‍රණය කරණු ලැබීය. ''නැපෝලියන් සහ ඇලිසිබියඩිස් (Alcibiades) වැන්නවුන් කෙරෙහි මාගේ විශේෂ ප්‍රසාදයක් නොමැති බව ඇත්තකි. එහෙත් මාගේ ද ගෞරවාදරයට පාත්‍රවූ වීරෝදාර පුද්ගලයෝ සිටිති. වෛර කරන්නවුන්ට මෛත්‍රිය කරවයි දේශනා කළ මට පසුව ලොව පහළ වී වදාළ ජේසු ස්වාමි දරුවෝ ද ස්වභාව ධර්මයේ නොයෙකුත් බලවේග යන් මැඩ ඒවා තම පාලනයට ගෙන අල්පශ්‍රමයෙන් ආහාර ද්‍රව්‍යය නිපදවීමට සමත් වූ පුද්ගලයෝ ද, රෝදුක් වූපසමනය කිරීමේ මාර්ග සොයාගත් වෛද්‍යවරයෝ ද... කරුණාව... ප්‍රඥාව... මොවුහු අභාවිකත්වය නොහඟවති. මෙම ගුණයෝ ලොව පහළ වන ශ්‍රේෂ්ඨතම පුද්ගලයන්ගේ වුව ද ජීවිත සරුසාර කොට ඒවා අර්ථවත් කිරීමට පොහොසත් වෙත්. රසල් සාමිතුමා බෞද්ධයකු නොවන හෙයින් එතුමාගේ මනඃකල්පිත වාඩ්මාලාවේ බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ආගෞරවයට හෝ කෙලෙසීමකට හේතුවන යම් අදහසක් වේ නම් ඒ පිළිබඳව එතුමාට සමාව දිය යුතුයි. කරුණු මෙසේ වුව ද එතුමාගේ ග්‍රන්ථයේ අවසාන භාගයෙන් උපුටා ගන්නාලද පහත දැක්වෙන පාඨයෙන් බුද්ධ ධර්මය කෙරෙහි එතුමා තුළ තිබූ අචල ශ්‍රද්ධාව හා භක්තිය මනාව පැහැදිලි වේ.

''මාගේ වැටහීමේ ප්‍රමාණය අනුව බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ධර්මය මම පිළිගනිමි. එහෙත් එම ධර්මයේ සත්‍යතාව ගණිත මිණිත විද්‍යාදි විෂයන් මෙන් තර්කන්‍යායාදියෙන් ඔප්පු කිරීමට අසමත්මි. ලොව මනුෂ්‍යඝාතනය නැතිකොට එමඟින් විශ්වකීර්තියක් හිමිකර ගැනීමට තැත් කරණ පාපතර ජයග්‍රාහකයන් වීරයන් වශයෙන් සලකන නිට්ෂේගේ අදහස් මම පිළිකුල් කරමි. ඔහු ලොව සියලු සත්ත්වයන් වෙත පැතිර වියයුතු මහා කරුණා මෛත්‍රියාදි ගුණ හෙළා දකියි. ලෝකය පිළිබඳ මාගේ බලාපොරොත්තු මුදුන්පත් කර ගැනීමේ ඒකායන ගුණ මාර්ගය මෛත්‍රියයි. පසු කාලවල ඇතිවූ නිට්ෂේගේ ශ්‍රාවකවරු තම කර්තෘවරයාගේ අදහස් ව්‍යාප්ත කරලීමට වෙහෙසුනු නමුදු එම උත්සාහය ඉක්මනින් අසාර්ථක වීමේ සලකුණු අපට පෙනෙන්නට තිබේ.''

තෙවසකට පෙර මෙම විශ්වවිද්‍යාලය ආරම්භ කළ අවස්ථාවේදී මෙහි අනාගතය ගැන සැක පළකළ අය ද සිටියහ. මෙම විශ්වවිද්‍යාලය විවේචනයට ලක්කළවුන් පළමුවෙන් කියා සිටියේ එය පැරණි පිරිවෙන් සම්ප්‍රදාය ද වර්තමාන අපරදිග විශ්වවිද්‍යාල පරිපාලන ක්‍රමය ද සංකලනය කරණ අස්වාභාවික වූ අළුත් පන්නයක ආයතනයක් බවය. දෙවනුව, මෙහිදී දීමට බලාපොරොත්තු වන ආගමික හා ලෞකික කරුණු පිළිබඳ අධ්‍යාපනය තෙලත් ජලයත් මිශ්‍ර නොවන්නාක් සේ කිසි සේත් සම්මිශ්‍රණය නොවන බවත්ය. විශ්වවිද්‍යාලය සම්ප්‍රදාය වූකලී බෞද්ධ අධ්‍යාපනයට ද පාණ්ඩිත්‍යයට ද නුහුරු වූ පෙර නොවූ විරූ නවීන දෙයකැයි යන මිථ්‍යා මතයෙහි මෙම විචාරකයෝ එල්බ සිටියහ. මෙය මෙසේ නොවෙනවා පමණක් නොව සෑම බෞද්ධ රටක ම ශතවර්ෂ ගණනාවක් තුළ බාල මහලු සැමගේ අධ්‍යාපනය බෞද්ධ භික්ෂූන් වහන්සේ අතෙහි ම තිබූ බව මෙහිලා ප්‍රකාශ කළ යුතුව තිබේ. නිදසුනක් වශයෙන් බුරුම රට අධ්‍යාපනය ඔබට සිහිකරවමි. උපද්‍රව ගහණවූ කෙටි කාල පරිච්ඡේදය හා බ්‍රිතාන්‍ය යුගය හැර පසුගිය අවුරුදු දෙදහස තුළ බුරුම රට අධ්‍යාපනය බෞද්ධ භික්ෂූන් වහන්සේ සතුව තිබුණි. බුරුම රට දරුවාගේ භක්ත්‍යාදරයට පළමුව පාත්‍රවන ගුරුවරයා බෞද්ධ භික්ෂූන් වහන්සේය. සිය නිවස හැරුණු විට තමාට උගැන්මත් හික්මීමත් ගුණවගාවත් ලද හැකි අනෙක් තැන බෞද්ධ විහාරයයි. දනුදු බුරුම බසින් ''පාසල'' යන්නෙන් ''බෞද්ධ විහාරය'' අදහස් කෙරේ. බ්‍රිතාන්‍ය යුගයෙහි පවා බුරුම දරුවනට එකල අලුතෙන් පිහිටුවන ලද පාසල්වලට යාමට සිදුවුව ද ඔවුන් පොහෝදින සහ නිවාඩු දින ගත කළේ තම ගෙවලට නුදුරින් පිහිටි විහාරාරාමවල ය. තව ද බුරුම ළමයා ස්වල්ප කලකට වුව ද සසුන්ගත වීමේ චිරාගත සම්ප්‍රදායය අදද අඛණ්ඩව පවති. එහෙයින් බුරුම රට ප්‍රාථමික අධ්‍යාපනය බෞද්ධ භික්ෂූන් වහන්සේ අතට නැවත පත් කිරීමට බුරුම රජය තීරණය කිරීම විස්මයට කරුණක් නොවේ. උසස් අධ්‍යාපනයත් බෞද්ධ ධර්මයත් අතර ඇති සම්බන්ධතාව බුරුම බසෙහි විශ්වවිද්‍යාලයට දී ඇති නාමයෙන් පිළිබිඹු වේ. බුරුම බසින් විශ්වවිද්‍යාලය හඳුන්වනු ලබන්නේ ''තෙක්කථො'' යන්නෙනි. ''තෙක්කථො'' යනු කලක් උතුරු ඉන්දියාවෙහි ශ්‍රේෂ්ඨතම බෞද්ධ විද්‍යාපීඨය වූ ''තක්කසිලා'' විශ්වවිද්‍යාලයට දී තිබෙන බුරුම පර්යාය නාමයයි. අගනුවර ''තක්කසිලා'' වෙහි උගැන්ම ලබා දඹදිව හෝ ලක්දිව ''තෙක්කථොවකට'' යන බුරුම තරුණයන් ගැන බුරුම රට ජනකථා පුරාවෘත්ත සහ සාහිත්‍යය යන සියල්ලෙහි නොයෙක් තැන සඳහන් වී ඇත. මෙසේ ගිය බුරුම ජාතිකයෝ පැවිද්දෝම නොවූහ. බෞද්ධ පොතපත හැදෑරීම ජොතිෂ්ශාස්ත්‍රය වැනි ලෞකික විෂයයන් හැදෑරීම ද මොවුන් විසින් කරණ ලදී.

ශ්‍රේෂ්ඨ බෞද්ධ විශ්වවිද්‍යාල ප්‍රාග් අසෝක යුගයෙහි ද කෙසේ වුවත් ප්‍රතාපවත් අශෝක අධිරාජ සමයෙහි බිහි වී පළමුවෙනි සහ දසවැනි සියවස් අතර කාලවල ස්වර්ණමය යුගයකට පා තැබූ බව කිව හැක. දේශාටනයේ සහ වන්දනාවේ යෙදුන විද්වතෙකු වන චීන ජාතික යුවාං චාං තුමා සත් වැනි සියවසේ දී චාරිකාවක යෙදී දඹදිව නාලන්ද විශ්වවිද්‍යාලයය පිළිබඳව සියැසින් දුටු දේ

පළකරණ පැහැදිලි විවරණයක් සපයා ඇත. යුවං චාං තුමා ක්‍රි:ව: 636 දී නාලන්දාවට පැමිණීමට පෙර එතුමාගේ ශ්‍රද්ධාව ගැන ද, චීනයේ සිට දඹදිවට ගොඩබිමින් යාමෙහිදී මුහුණ පෑ යුතු අනන්ත කම්කටොලු ද නොතකා චාරිකාවේ යෙදීමේ එතුමාගේ ස්ථිර අධිෂ්ඨානය ගැන ද අභ්‍යුද්ගත කීර්තිය දඹදිව ද පතළ වී තිබුණි. එහෙයින් නාලන්දාවට පැමිණෙන එතුමා පිළිගැනීම සඳහා විශිෂ්ට ප්‍රමුඛාචාර්ය භික්ෂූන් වහන්සේලා සිවුනමක් ද, දෙසියයක් පමණ වූ අන්‍ය භික්ෂූන් වහන්සේ ද දහසක් පමණ ගෘහස්ථයන් ද ඔසවන ලද ස්වර්ණච්ඡත්‍ර ධජපතාකයෙන් හා මාලා ගන්ධාදියෙන් යුක්තව පෙර ගමන් කළ බව ප්‍රකට කරුණකි. විශ්වවිද්‍යාල භූමියට පිවිසි එතුමෝ තපොවෘද්ධ වයොවෘද්ධ අතිශය විද්වත් විශ්වවිද්‍යාලයාධිපතීන් වහන්සේ විසින් පිළිගනු ලැබූහ. මෙම විශිෂ්ට ආගන්තුකයන් වෙනුවෙන් විශ්වවිද්‍යාලය විහාරයක සෙනසුන් නියමකොට ඔහුගේ යැපීමට අවශ්‍ය ධාන්‍ය සලාකයක් ද වෙන් කරණ ලදි. අවට පිහිටි විහාරාරාම විශ්වවිද්‍යාලය ආදියට ගමන් කිරීම සඳහා ඇත් ගොව්වන් දෙදෙනෙකු සහිතව ඇතෙක් ද මෙතුමාට දෙන ලදි. එකල නාලන්දාව වූකලී ආදියෙහි පන්සියයක් පමණ වෙළඳ දෙටුවන් විසින් අප භාග්‍යවතුන් වහන්සේට පූජා කරණ ලද විහාරයකින් ඇරඹී පසුව ශත වර්ෂ ගණනාවක් තුළ ශ්‍රද්ධාසම්පන්න ත්‍යාගශීලීන් විසින් ගොඩනගන ලද විහාරයක සකස්වූවකි. යුවාංචාං තුමා පැමිණි විට නාලන්දාවෙහි ගොඩනැගිලි ගණනාවක් ද රණින් රුවනින් අලංකෘත ශතාධික ධාතුමන්දිර සංඛ්‍යාවක් ද තිබුණි. මෙකල ව්‍යවහාරය අනුව විශාල විශ්වවිද්‍යාලය (කැම්පස්) භූමියක් ද සෙවන ගෙන දෙන උපවන ද, රම්‍ය තණබිම් සහ උයන්වතු ද නිශ්චල ජලයෙන් පිරි පොකුණු තටාක ආදිය ද මෙහි විය. අතිශය විශාල නේවාසිකාගාර හයක් ද විය. ගුරු ශිෂ්‍ය දෙපක්ෂයට ම එක් රැස්ව සිටිය හැකි චතුරශ්‍රයන් වටා අධ්‍යයන, පරිපාලන සහ නේවාසික ශාලා ගොඩ නංවා තිබුණි. එහි තිබූ පුස්තකාලවල රැස්කර තිබූ ග්‍රන්ථ සංඛ්‍යාව දැක යුවාංචාං තුමා විස්මයට පත් වූ බව කියනු ලැබේ. තවද මෙහි කථාශාලා සියයක් ද විය. සෑම ශාලාවක ම ප්‍රමුඛාචාර්යවරයෙකු සඳහා වෙන් වූ ධර්මාසනයක් ද විය. විශ්වවිද්‍යාල ප්‍රවේශය ලැබ පඞ්ක්තිවලට පැමිණීම සඳහා වූ සවිස්තර නියෝගාවලියක් ද, විශ්වවිද්‍යාල විනයනීති උල්ලංඝනයට දඬුවම් පැනවූ විනය නීති මාලාවක් ද තිබුණි. ගුණ නැණ දෙකින් හීන ශිෂ්‍යයෝ බොහෝ විට විශ්වවිද්‍යාලයෙන් අස්වූහ. ඇතමෙක් විශ්වවිද්‍යාල පාලක මණ්ඩලය මඟින් ම පහළ පඞ්ක්තිවලට යවන ලදහ. ප්‍රධාන වශයෙන් උගන්වන ලද්දේ බෞද්ධ ත්‍රිපිටකය වුව ද ගණිතය, ජ්‍යොතිඃශාස්ත්‍රය, භූගෝලවිද්‍යාව, වෛද්‍යශාස්ත්‍රය සහ රාෂ්ට්‍ර පාලනය වැනි ලෝකීය ශාස්ත්‍රවලට ද තැනක් මෙහි හිමිවිය.

මෙකල ලක්දිව සහ බුරුමයේ බෞද්ධ විහාරවල මෙන් ශිෂ්‍යයන් විසින් ධර්ම පාඨ සජ්ඣායනයද ආචාර්යවරයාගේ සාරගර්භ දේශන ද ගුරු ශිෂ්‍ය දෙපක්ෂයම සහභාගි වන සාකච්ඡා පැවැත්වීම ද මෙහි අධ්‍යාපන පරිපාටියේ ලක්ෂණ විය. ඒ ඒ නිර්දිෂ්ට පාඩම් මාලා සාර්ථක ලෙස නිමකොට උපාධි ලැබීම එහි සිරිත විය. එම උපාධි තුන්වර්ගයක් විය. මෙකල ව්‍යවහාරය අනුව ශාස්ත්‍රපති, ශාස්ත්‍රසූරී වැනි පශ්චාද් උපාධි දෙකක් ද තිබූ බව සිතිය හැක. එකල නාලන්දාවේ නේවාසික ගුරු-ශිෂ්‍ය දෙපක්ෂයේ සංඛ්‍යාව දස දහසකට අධික විය. මොවුනතුරෙන් බහුතර සංඛ්‍යාව වූකලී බෞද්ධ භික්ෂූන් වහන්සේය. එහි සිටි ගිහි ශිෂ්‍යයනට ද පැවිදි ශිෂ්‍යයන් සඳහා වූ දැඩි විනය නීතිවලට අවනත වීමට සිදු විය. මෙහි යෝධ උදක හෝරා යන්ත්‍රයක් ද විය. දිනකට සම්පූර්ණ පැය අටක පමණ කාලයක් අධ්‍යයනාදි වැඩ කටයුතු සඳහා නියම විය. එහෙත් යුවාංචාං හිමියන්ගේ කියමන් අනුව මෙම පැය අටේ කාලය ද දිනට නියමිත වැඩකටයුතු අවසන් කිරීමට ප්‍රමාණවත් නොවූ බව පෙනේ. විශ්වවිද්‍යාලයාධිපතීන් වහන්සේ ද ප්‍රමුඛාචාර්යයන් වහන්සේලා ද පත් කරනු ලැබුයේ ලබන ලද පාණ්ඩිත්‍යය අනුව වේ. බෞද්ධ විහාරය ප්‍රජාතාන්ත්‍රික ආයතනයක් වූ හෙයින් විශ්වවිද්‍යාලයේ පරිපාලනය සඳහා සනාතන සභාවක් ද පාලක සභාවක් ද තිබුණාට සැකයෙක් නම් නැත. නොබෝදා නාලන්දාවේ තිබී සොයාගන්නා ලද පුරාවස්තු අතර නාලන්දා විශ්වවිද්‍යාලයීය සලකුණ දක්වන

මුද්‍රාවක් ද විය. ''නාලන්ද මහාවිහාරික මහා සංඝයා වහන්සේ'' යන සන්නස් වාක්‍යය ද එහි විය. ආගමික සංස්ථාවන් වටා ගොඩනැගුනු පැරිස්, ඔක්ස්පර්ඩ්, කේම්බ්‍රිජ් වැනි උසස් විශ්වවිද්‍යාල අපරදිග රටවල ඇතිවූයේ මුස්ලිම් ආධිපත්‍යයේ මුවහත් අසිපතට අසුවීමෙන් හෝ ගිනිබත් වීමෙන් හෝ විනාශ වී ගිය අප විසින් ඉහත සඳහන් කරන ලද බෞද්ධ විශ්වවිද්‍යාලය නැතිවීමෙන් බොහෝ කලකට පසුව ය. අපරදිග විශ්වවිද්‍යාලයවල උපත සහ ඒවායේ පශ්චාත් කාලීන සංවර්ධනය සිදු වූයේ බෞද්ධ විශ්වවිද්‍යාලයවලට හාත්පසින් වෙනස් වූ අයුරකින් වුව ද සමහර විට ඒවායේ ආදි කර්තෘවරුන්ගෙන් කිසිවෙක් ඒවා ආරම්භ කිරීමට පෙර පැවති බෞද්ධ විශ්වවිද්‍යාලයන් පිළිබඳ ව සේයාමාත්‍රයක දැනීමක් ඇතිව හෝ පුරාවෘතයක් ගැන යම් කිසි හැඟීමක් ඇතිව හෝ වෙන්නට පුළුවන.

බෞද්ධ විහාරස්ථාන විශ්වවිද්‍යාලය තත්ත්වයට වර්ධනය වූයේ කෙසේ ද? පුද්ගලයා සතු නිදහස ගැන බුදුසමය දැක් වූ සැලකිල්ල ඉමහති. මෙම නිදහස නොවළක්වන බෞද්ධ විහාරය නිදහස් ව සිතීමට අවකාශ තිබිය යුතු විශ්වවිද්‍යාලයකට පරිවර්තනය වීම පුදුමයක් නොවේ. බෞද්ධාගම අනුව සර්වබලධාරී දෙවිකෙනෙකුගේ කැමැත්තට අපි යටත් නොවෙමු. අපගේ ශික්ෂාපද සමාදානයෙන් කෙරෙනුයේ කිසිවකුගේ අණසකකට යටත් වීමත් නොව සිය කැමැත්තෙන් ප්‍රතිඥාවල බැඳීමයි. ප්‍රාණඝාතයෙන් හෝ අදත්තාදානයෙන් හෝ වැළකෙනුවස් නියෝග කිරීමක් අප ආගමෙහි නැත. එම පාපධර්මවලින් වැළකී සිටීම අප කරන්නේ සිය කැමැත්තෙනි. ''ප්‍රාණඝාත නොම කරව'' යන නියෝගයෙහිත් ''ප්‍රාණඝාතයෙන් වැළකී සිටීමේ ශික්ෂාපදය සමාදන් වෙමි.'' යන ප්‍රතිඥාවෙහිත් ඇති වෙනසින් බුදු සමයෙහිත් අන්‍ය ලබධිවලත් ශීල සමාදානයෙහි ඇති වෙනස පැහැදිලි වේ. මෙසේ සලකන කල නියම බෞද්ධයකු වශයෙන් හැඳින්විය හැක්කේ වැටහීමෙන් තොර ක්ෂණික තීරණයකින් හෝ පසුව වෙනස් විය හැකි උනන්දුවකින් හෝ දහම වැළඳ ගත් තැනැත්තා නොව සාවධානව සිතා බලා නුවණැස මෙහෙයවා එය වැළඳ ගන්නා පුද්ගලයා ය. අප භාග්‍යවතුන් වහන්සේට තම ජීවිතය සේවය සඳහා කැප කළ ඒ හේතුවෙන් ම රහත් බව ලැබීම පවා පමා වූ ආයුෂ්මත් අනඳ මහ තෙරුන් වහන්සේ අමතා යම්කිසි කරුණක් අරබයා කළ එක් ප්‍රකාශයක් සිහියට නැඟෙනවිට හුදු ශ්‍රද්ධාව පමණක් අපට ප්‍රමාණවත් නොවන බව පැහැදිලි වේ. ''පාසාදා බො ත්වං ආනන්ද වදෙසි ඤාණමෙව නෙත්ථ ආනන්ද තථාගතස්ස'' (''ආනන්දය ඔබ කෙරෙහි ප්‍රසාදය බලපවත්වන අතර තථාගතයන්වහන්සේ කෙරෙහි බලපවත්වන්නේ ඤාණයයි.'')

මෝහාන්ධකාරයෙහි නිමග්නව ඥානය සෙවීමෙහි නියැලි මිනිස් වර්ගයාට නිදහස නැමැති ආලෝකය අවශ්‍ය බව බුදුසමය පිළිගනියි. එකිනෙකට නොගැළපෙන සංකල්පනා නැමැති ඝන වනාන්තරයෙහි සත්‍යය නැමැති මල්බර ලතාමණ්ඩපයට පිවිසිය හැකි නොවරදින මාර්ගය තර්ක මාර්ගයයි. ප්‍රකල්පිත අදහස් සහ චිරන්තන දෘෂ්ටි ද්වේෂයට හා කලහයට හේතු භූත වේ. නිදහස් සාකච්ඡාව හා මෛත්‍රී පූර්වක වාදමාර්ගය සත්‍යාවබෝධයට හා සමඟි සම්පන්නතාවට මං පාදා දෙන අයුරු බුදු දහම පෙන්වා දෙයි.

එහෙයින් සෑම කරුණක් ගැන ම මනාසේ සිතා බැලීම වූ කලී බෞද්ධ ගිහි පැවිදි ගුරු ශිෂ්‍ය සියල්ලන්ගේ ම පරම යුතුකමකි. බෞද්ධ විහාරයේ වැඩ වසන අතිශය නවක භික්ෂුවට පවා තර්ක වාදාදියෙන් සත්‍යය සොයා දැන ගැනීමේ අයිතියක් තිබේ. මේ සියල්ලෙන් වැටහෙනුයේ නිදහසින් යුත් ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී පරිසරයක් බෞද්ධ විහාරයේ තිබුණු බවත් එම විහාරය ක්‍රමයෙන් විශ්වවිද්‍යාල තත්ත්වයට පරිවර්තනය වූ බවත් ය. විශ්වවිද්‍යාලයකින් ඉටුවන ඥානවර්ධනය එකකි. එහි ගොඩනැගිලි ආදී බාහිර සංවර්ධනය අනිකකි. දෙවනුව සඳහන් කරන ලද බාහිර සංවර්ධනය සඳහා රාජරාජ මහාමාත්‍යාදීන් ගෙන් හා ත්‍යාගශීලී භවතුන්ගෙන් ලත් ධන සම්භාරය ඉවහල් වුනි.

පොකුණේ ඇති නිර්මල ජලයෙහිත් එහි ම පුබුදින නෙළුම් මලෙහිත් අන්‍යෝන්‍ය බලපෑමක් ඇතැයි බුරුම ජාතිකයන් අතර කියමනක් ඇත. නෙළුම්මල පරවී අශෝභන වූ විට පොකුණේ ජලය ද කැකෑරී බොරවී යයි. එමෙන් ම මට්ටම නගින ජලයත් සමඟ නෙළුම් මල ද ඉහළ නගියි. මට්ටම බසින ජලයත් සමඟ නෙළුම් මල ද පහත බසියි. බෞද්ධ සමාජයෙහි සුගන්ධවත් නෙළුම් බෞද්ධ භික්ෂූන් වහන්සේයි. ජලය බෞද්ධ ගෘහස්ථයා ය. බෞද්ධ ගෘහස්ථයන් විසින් කළ නොමසුරු ධන පරිත්‍යාගය හේතුකොට ගෙන මෙම ශ්‍රේෂ්ඨ බෞද්ධ විශ්වවිද්‍යාලවල ගුරු ශිෂ්‍ය දෙපක්ෂයට ම සිත් තැවුල් ආදියෙන් තොරව තම අධ්‍යයන කාර්යයන්හි නියුක්ත වීමට ඉඩ ප්‍රස්තා සැලසුණි. ගෘහස්ථයන් විසින් ඒ සා විශාල ධන පරිත්‍යාගයන් කරන ලදදේ ගරුතර මහා සංඝරත්නය ද ගිහි ශිෂ්‍යයන් ද ධර්මානුකූල ජීවිතයකට හැඩගැසුනු ශික්ෂාකාමී බහුශ්‍රැතයන් වූ හෙයිනි.

යට සඳහන් කරුණු අනුව ශ්‍රී ලංකා විද්‍යෝදය විශ්වවිද්‍යාලය ද පුරාතන බෞද්ධ විශ්වවිද්‍යාලය පරපුරට අයත් බව පැහැදිලි ය. එම විද්‍යා පීඨයන්ගෙන් අප ලත් අනර්ඝ දායාද අතර සියලු සත්ත්වයන් වෙත පතළ කළ යුතු මෛත්‍රිය, නිදහස හා බහුශ්‍රැත භාවය ද වේ. අප ලබා සිටින එම උරුමය ජනකථාදියෙහි සඳහන් වන රාජ්‍යයක් වටිනා මාණික්‍යකට හෝ අහසින් හා භූගර්භය තුළින් ඍද්ධි ප්‍රාතිහාර්යය දක්වමින් යෑමේ ශක්තියක් දෙන අද්භූත දාර්ශනිකයාගේ පාෂාණයට හෝ වඩා වටනේයි. අනුරාධපුර, තක්සිලා, නාලන්දා යන ස්ථානවල සංවර්ධනය වූ කීර්තිමත් විශිෂ්ට බෞද්ධ විද්‍යාපීඨ අපට ආදර්ශ ස්ථාන විය යුතුයි.

තව ද ශ්‍රී මුඛ දේශනාවෙන් සංගෘහිත වූ උතුම් ත්‍රිපිටකය පවා පළමුව ග්‍රන්ථාරූඪ වූයේ ලක්දිව බෞද්ධ සිද්ධස්ථානයක බව මෙහි ලා සඳහන් කරමි. විසිතුරු ප්‍රාසාද පංතියෙන් හා තපෝවෘද්ධ විද්වත් පුණ්‍යක්ෂේත්‍ර මහා සංඝරත්නයෙන් සමන්විත මෙම විද්‍යෝදය විශ්වවිද්‍යාලය භූමියෙහි එක්සිත් ව, එක්රැස් ව, විනය ගරුක ව බෞද්ධ ධර්මාලෝකය ලොව පැතිර වීමේ පරමාර්ථයෙන් සමෘද්ධිමත් වූ සාමූහික ජීවිතයක් ගතකිරීමට සෑම අතින් ම අවකාශ ඇත. නාලන්දාවේ විසූ ගුරු ශිෂ්‍ය ගිහි පැවිදි සියල්ලන් ම ස්වකීය කාර්යයන් සඳහා නියමිත කාලවේලාව ප්‍රමාණවත් නොවන බව පළ කළාක් මෙන් අපගේ අධ්‍යයන පර්යේෂණාදී කටයුතු සඳහා ද කැප වී ඇති කාලය ප්‍රමාණවත් නොවන බව පෙනීයනවාට සැක නැත. විශ්වවිද්‍යාලයේ නා නා කාර්යයන්හි යෙදෙන අවස්ථාවක චිත්තසන්තාපයක් හෝ වෙහෙසක් ඇතිවුවහොත් පුරාතනයෙහි වැඩ විසූ මහාවංශ කර්තෘන් වහන්සේගේ පඬිවදන සිහි කළ විට ඔබ ධෛර්යමත් වනු ඒකාන්තය. එතුමෝ කීහ: ''භවෙය්‍ය කො ලොකහිතෙ පමාදවා'' (ලොවට වැඩ පිණිස එන කරුණකදී කවර නම් පුද්ගලයෙක් ප්‍රමාද වේ ද?)

<u>*1961.11.22*</u>